

Библиографический список

1. *Василейский, С. М.* Из теории и практики профориентации и профконсультирования / С. М. Василейский, А. А. Гайворовский, С. М. Вержбалович. Минск: Наркомтруд БССР, 1929. 138 с.
2. *Кандыбович, Л. А.* Психотехники Беларуси: имена и судьбы (20–30-е гг. XX ст.) / Л. А. Кандыбович, Н. Ю. Стоюхина. Минск: Тесен, 2009. 328 с.
3. *Каценбоген, С.З.* БГУ в 1921–1922: итоги и перспективы // Труды Белорусского государственного университета. 1922. №2/3. С. 326–356.
4. Национальный архив Республики Беларусь (НАРБ). Ф. 205. Оп. 3. Д. 793.
5. НАРБ. Ф. 205. Оп. 3. Д. 1172.
6. НАРБ. Ф. 205. Оп. 3. Д. 1497.

Малышаў Аляксандр Алегавіч

Нацыянальная акадэмія навук Украіны (Кіеў, Украіна)

УНІВЕРСІТЭТЫ ПЯТРА РАІЗІЯ (1515? – 1571)

Пра знакамітага ураджэнца Арагонскага каралеўства, юрыста і паэта-гуманіста, аднаго з ключавых персанажаў Рэнесансу ў Вялікім Княстве Літоўскім – Пятра Раізія (ісп. – Pedro Ruiz de Moros, пол. – Piotr Rojzjusz, нар. 1515? – пам. паміж 23 сакавіка – 26 красавіка 1571 г.) у сёняшняй Беларусі вядома нашмат больш, чым ва Ўкраіне. Тым не менш, тэматыка канферэнцыі дазваляе нам паспрабаваць сістэматызаваць і крытычна ацаніць факты і звесткі аб універсітэцкай біяграфіі Пятра Раізія, неаднойчы перапісаныя у шырокай літаратуры па гэтым пытанні.

Выдатны жыццёвы шлях Пятра Раізія пралёг праз шэраг еўрапейскіх універсітэтаў. Тут можна адзначыць, што некаторую пачатковую адукацыю ён атрымаў яшчэ ў родным пасёлку Альканьісе. Вядома імя яго першага настаўніка. Ім стаў Хуан Собарыас, якога разам з Раізіем іспанскія літаратуразнаўцы пазней адносяць да «Círculo humanístico alcañizano» – знакамітай пяцёрцы альканьійскіх паэтаў-гуманістаў. Пасля смерці Х. Собарыаса П. Раізій вучыўся ў школе Дамінга Алітэ. Апошні параіў бацькам нашага героя аддаць юнака ў заснаваны яшчэ ў 1300 г. Арагонскай універсітэт Лярыды (цяпер – г. Льейда ў Каталоніі). Гады навучання ў Лярыдзе і якія-небудзь іншыя падрабязнасці нам невядомыя, паколькі ўніверсітэцкі архіў за тыя гады загінуў у пажары [7, р. 131]. П. Раізій сам пазней сведчыў, што ў Лярыдзе ён упершыню пачаў вывучаць права (*in artis boni, et aequi studiis primus est mihi labor exhanlatus*) [4, р. 148–149]. Вядома, што прыкладна у 1530 г. П. Раізій быў пасвечаны ў дыяканы.

З Лярыды прыкладна ў 1537 г. Пэдра Руіс дэ Морас адправіўся ў Італію. Варта адзначыць, што свой шлях у Італію праз Францыю сам вучоны адзначае

як асобны эпизод у сваёй юрыдычнай адукацыі [4, р. 12], хоць дадаць нам па гэтым пытанні пакуль няма чаго.

З італьянскім перыядам назіраецца некаторая блытаніна ў крыніцах. Арагонскі бібліёграф Фелікс Латасса (1733–1805) у сваёй кнізе аб Арагонскіх паэтах паведамляе, што Пэдра Руіс дэ Морас альканьісец пасля Лярыды спачатку навучаўся ў Падуй [9, р. 228]. Пры гэтым нашмат раней Арагонскі паэт і гісторык Хуан Францыска Андрэс дэ Устаррос (1606–1653) у прадмове да зборніка лістоў вядомага рэнесанснага юрыста, таррагонскага арцыбіскупа Антонія Аўгустына (аднаго з лепшых сяброў П. Раізія) адзначаў, што Раізій пасля Лярыды адправіўся не ў Падую, «як кажуць некаторыя», а адразу ў Балонню [1, р. 139]. Характэрна, што абодва аўтары пры гэтым называюць адных і тых жа выкладчыкаў П. Раізія – італьянскага юрыста, заснавальніка гуманістычнай школы права Андрэа Альчато, а таксама Аўгустына Беройо і Пабла Паріса. Усе трое выкладалі ў Балонскім універсітэце, што сведчыць на карысць версіі Хуана Андрэса, хоць варта пагадзіцца і з аўтарамі, якія паведамляюць, што П. Раізій так ці інакш пабываў як у Балонні, так і ў Падуй, а таксама, магчыма, наведаў Рым, Фларэнцыю і Венецыю [5, s. 81]. У гэтых жа гарадах амаль у тыя ж гады праходзіў навучанне Станіслаў Арахоўскі. Яны з П. Раізіем цалкам маглі пазнаёміцца і завесці дружбу у Італіі да таго, як стаць непрымірымі апанэнтамі ў Польшчы.

Характэрна, што ў Балонні яшчэ ў 1528 г. іншы выхадзец з Альканьіса Андрэс Вівес і Альтафулья заснаваў калегіум для альканьійсцаў, з шасцю стыпендыямі для лепшых студэнтаў [13, р. 422–423]. П. Раізій ў 1538–1541 гг. вучыўся менавіта ў гэтым калегіуме. У 1541 г. ім была абаронена дысэртацыя, з прысваеннем тытула доктара абодвух правоў (рымскага і кананічнага).

Арагонец паспрабаваў застацца ў Балонні, нейкі час ён там выкладаў старажытнагрэцкую мову (пра выкладанне ім права ў Італіі звестак няма), але надоўга затрымацца там П. Раізію не ўдалося. У тым жа 1541 г. ён адправіўся ў Кракаў, каб заняць кафедру рымскага права ў тамтэйшым універсітэце.

У якасці прычыны пераезду П. Раізія ў Кракаў звычайна называецца запрашэнне кракаўскага біскупа Пятра Гамрата (1487–1545). Сакратаром П. Гамрата у той час быў Марцін Кромер, які таксама вучыўся ў Італіі ў 1537–1540 гг. і мог быць знаёмы з П. Раізіем. Літоўскі гісторык Стасіс Гастаутас адзначае таксама, што ў запрашэнні іспанскага доктара магла адыграць сваю ролю тагачасная польская каралева Бона Сфорца – дачка Ізабелы Арагонскай і прапраўнучка караля Арагона і Сіцыліі Альфонса V Вялікадушнага [6, р. 398].

На момант прыезду іспанца выкладанне рымскага права ў Кракаўскім універсітэце знаходзілася ў досыць жаласным стане. Зразумела ўніверсітэт займаў бок Контррэфармацыі, якая да паўнавартаснага прыходу езуітаў у Цэнтральную і Усходнюю Еўропу відавочна прайгравала пратэстантам ў сферы адукацыі. У той жа час асвечаныя каталікі з раманскай Еўропы заставаліся годнымі супернікамі, нават для спрактываваных ў інтэлекце кальвіністаў. Італьянскім жа юрыстам у той час папросту не было роўных.

Руїс дэ Морас, які прыбыў у Кракаў спачатку 1542 г., выкладаў тут каля дзевяці гадоў. Аб выкладчыцкай стылі і методыках можна выказаць шэраг здагадак. Сучасны іспанскі вучоны Пабла Куэвас Субіас у сваім артыкуле выказвае ўпэўненасць у тым, што кракаўскія калегі і студэнты П. Раізія напэўна павінны былі быць шакаваныя метадамі выкладання і цяжкім характарам іспанца [3, р. 27]. Гэта кантрастуе з прыведзеным яшчэ Язэпам Асалінскім і звычайна цытуемым у польскай гістарыяграфіі лістом А. Аўгустына да П. Руіса, які ўспамінае як натоўпы маладых студэнтаў з усёй Еўропы абступалі П. Раізія і паўсюль пераследвалі любімага выкладчыка [12, s. 156].

Томаш Фіалковскі задаваўся пытаннем, ці спрабаваў Раізій укараніць ў польскую юрыдычную адукацыю элементы «*mos gallicus*» – школы гуманістычнай юрыспрудэнцыі, каля вытокаў якой стаяў настаўнік П. Руіса А. Альчато. Вучоны прыводзіць у якасці зачэпкі перапіску П. Раізія з А. Аўгустынам па пытанні Фларэнтыйскіх Пандэктаў, якая адбывалася ў 1542 г. і мела дыдактычны значэнне [5, s. 82; 2, р. 37]. На нашу думку, важна адзначыць, што так званая Фларэнціна лічыцца найбольш старажытным і аўтэнтычным тэкстам Дыгестаў Юстыніяна, а таму складана пераацаніць яе значэнне для рэнесансных юрыстаў XVI ст., якія рабілі першыя крокі ад дагматычнага да крытычнага разумення крыніц рымскага права.

Некаторае святло на аўтарскую выкладчыцкую канцэпцыю П. Раізія пралівае яго паэма «*De origine iuris*» [8, р. 150–158], таксама напісаная арыентавана ў Кракаўскі перыяд, і якая дайшла да нас толькі ў выглядзе чатырох фрагментаў. Дзякуючы дапамозе доктара Розы Марыі Саэс з Універсітэта Сарагосы нам удалося прысвяціць дадзенай паэме асобны артыкул [15]. Тут жа абмяжуемся толькі некаторымі момантамі.

Вершаваная форма паэмы пра вытокі правы павінна была спрасціць ўспрыманне студэнтамі матэрыялу, хоць сам Раізій, пераймаючы Лукрэцыя Кара, кажа ў паэме пра надзвычай складаную задачу вершаванага прадстаўлення вельмі складнай навуковай матэрыі: «*слова згарнуць звільстыя і замкнуць іх у рытмах і перашкодах вярша цеснага*» [8, р. 154]. У асноўным першым фрагменце выкладаецца гісторыя ўзнікнення трох відаў права: *ius naturale*, *ius gentium* і *ius civile*. Паэт па-майстэрску пераплятае сухія вызначэнні рымскіх юрыстаў з сюжэтамі антычных паэтаў, што пісалі пра першабытную гісторыю чалавецтва. Нягледзячы на пэўны дагматызм, у паэме дэманструецца эвалюцыя і гістарычны характар прававых формаў, нават натуральнага права, што было досыць прагрэсіўным для свайго часу.

Пасля гістарычнай часткі, якая абрываецца на перыядзе складання Законаў XII табліц, паэт, намагаючыся ў першую чаргу натхніць сваю студэнцкую мэтавую аўдыторыю, кажа аб адмысловым падыходзе рымскіх прэтараў да сваёй працы, якія «*паўсюдна звяртаюць уважлівыя вочы і ад шчырых сэрцаў усё тлумачаць*» [8, р. 154]. Канкрэтныя настаўленні па вывучэнню права даюцца ў чацвёртым фрагменце. Прыступаючы да вывучэння права, варта папярэдне авалодаць латынню і грэцкай, а таксама спасцігнуць

прамоўніцкае мастацтва. Тут, акрамя таго, прама гаворыцца аб выкладчыцкай статусе аўтара паэмы («*Iustitiae studio et iuris...*») [8, р. 156].

Варта адзначыць, што сам П. Раізіі, некалькі грашачы супраць у цэлым вельмі прыдатнай для яго асобы канцэпцыі рэнесанснага дзеяча, якій гарманічна спалучае тэорыю з практыкай, пазней прызнаваўся ў лісце да караля Жыгімонта Аўгуста, што заўсёды бачыў сваё пакліканне менавіта ў выкладанні права, і не адчуваў асаблівай цікавасці да практычнай юрыспрудэнцыі [4, р. 21]. Гэта пісалася ўжо напачатку 1560-х гг. у Вільні, калі выкладчыцкая кар'ера была ўжо ў мінулым, а вучоны усяго сябе прысвячаў вырашэнню спраў у асэсорскім судзе і працы ў камісіі па падрыхтоўцы Другога Статута ВКЛ [14].

Разам з тым ёсць некаторыя падставы меркаваць, што П. Раізіі ўсё ж змог у далейшым вярнуцца на адукацыйную ніву, будучы ў апошнія гады жыцця канонікам царквы святога Яна ў Вільні. Пры царкве дзейнічала школа, у якой згодна прывілею ад 1513 г. магло вучыцца 22 вучні. Яшчэ Тэадорам Нарбутам выказвалася пазіцыя аб тым, што П. Раізіі прыкладна у 1569 г. рэфармаваў гэтую школу, падняўшы яе да ўзроўня акадэміі, дзе, акрамя вывучэння латыні і грэцкай мовы, іспанскі доктар асабіста выкладаў рымскае, саксонскае і магдэбургскае права, а нехта С. Грахоўскі чытаў лекцыі па мясцоваму літоўскаму праву [11, s. 481]. Дакладных дакументаў, якія пацвярджаюць звесткі, прыведзеныя Т. Нарбутам, наступнымі пакаленнямі навукоўцаў знойдзена не было. Акрамя таго, нядаўна літоўскі гісторык Айварас Рагаускас знайшоў у шведскім архіве Упсалы пратаколы апытанняў кандыдатаў у езуіты, якія прыбывалі з Вільна ў 1569–1574 гг. Юнакі, якія прайшлі раней навучанне ў школе пры царкве св. Яна нічога не паведамлялі аб вывучэнні права, а паказвалі толькі тое, што ўмеюць чытаць і пісаць [10]. Разам з тым гістарыяграфія, асабліва літоўская, не спяшаецца расставацца з гэтай прывабнай ідэяй аб першай юрыдычнай навучальнай установе ў ВКЛ. Як паказвае С. Гастаутас, доказ існавання юрыдычнай школы быў бы, перш за ўсё, каштоўным з-за таго, што гэта быў бы адзіны ў гісторыі прэцэдэнт, калі права ВКЛ вывучалася асобна ад польскага [6, р. 403]. Так ці інакш, пытанне аб юрыдычнай школе, як і многае іншае ў біяграфіі Пятра Раізія, яшчэ належыць высветліць ў працэсе далейшых даследаванняў.

Бібліяграфічны спіс

1. *Antonii Augustini Archiepiscopi Tarraconensis Epistolae* / a *Joanne Andresio*. Parmae, 1804. 167 + 416 p.

2. *Ciampi S.* Bibliografia critica delle antiche reciproche corrispondenze politiche, ecclesiastiche, scientifiche, letterarie, artistiche dell'Italia colla Russia, colla Polonia ed altre parti settentrionali il tutto raccolto ed illustrato con brevi cenni biografici delli autori meno conosciuti da. T. III. Firenze, 1842. 137 p.

3. *Cuevas Subías P.* Pedro Ruiz de Moros o Piotr Roizjusz (ca. 1515–1571) // Paralelo 50. Revista de la Consejería de Educación: Polonia, Eslovaquia, Republica Checa y Rusia. – № 2 (diciembre 2005). – P. 26–29.

4. Decisiones Petri Royzii Aurei Alcagnicen Regii iureconsulti de rebus in sacro auditorio Lituanico ex appellatione iudicatis. Cracoviae, 1563. 762 p.
5. *Fijałkowski T.* Z badań nad Rojzjuszem (Między prawem a literaturą) // *Prace Polonistyczne. Seria 26.* (1970). Łódź, 1972. S. 79–94.
6. *Goštautas S.* Ispanų humanistas Petras Roizijus Vilniuje (1551–1571) // *Aidai.* 1979. Nr. 9. P. 398–405.
7. *Guillén Cabañero J.* Un gran latinista aragonés del siglo XVI: Pedro Ruiz de Moros // *Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita.* № 12–13. Zaragoza, 1961. P. 129–160.
8. *Kruczkiewicz B.* Petri Royzii Aurei Alcagnicensis Carmina. I. Cracovia, 1900. LXXIX + 311 p.
9. *Latassa F.* Biblioteca nueva de los escritores aragoneses que florecieron desde el año de 1500 hasta 1599. T. I. Pamplona, 1798. P. 228–239.
10. *Latvėnaitė R.* Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios mokykla XVI amžiuje: tarp mito ir tikrovės. URL : <http://lzinios.lt/lzinios/Istorija/vilniaus-sv-jono-krikstytojo-baznycios-mokykla-xvi-amziuje-tarp-mito-ir-tikroves/235509>
11. *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. T. VIII : Panowania Kazimierza i Alexandra. Wilno, 1840. XIV + 492 + 48 s.
12. *Ossoliński J.* Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej, o pisarzach polskich, także postronnych, którzy w Polsce albo o Polsce pisali, oraz o ich dziejach, z roztrząśnieniem i różnej kolei ogólnego oświecenia, jako też szczególnych nauk w narodzie polskim. T. II. Kraków, 1819. 625 s.
13. *Sancho N.* Descripción histórica, artística detallada y circunstanciada de la Ciudad de Alcañiz y sus afueras. Alcañiz, 1860. 672 p.
14. *Дзєрбіна Г. В. А.* Ратундус і П. Раїзій, «докторі прав чужоземскіх», у складзе статутавай камісії па падрыхтоўцы праекта Статута Вялікага Княства літоўскага 1566 года // *Статут Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага 1566 г.: да 450-годдзя выдання: матэрыялы Рэспубліканскага навукова-практычнага круглага стала, 1 красавіка 2016 г., г. Мінск / рэдкал.: Т. І. Доўнар (гал. рэд.) і інш. Мінск, 2016. С. 140–146.*
15. *Марина Сієс Р. М^а, Малишев О. О.* De origine iuris: поема Петра Роїзія про історію права // *Пам’ятки права як відображення історичних процесів і культури суспільства: до 500-річчя Реформації: матеріали XXXVII Міжнародної історико-правової конференції, 14–17 вересня 2017 р., с. Колочава / ред. колегія: І. Б. Усенко (голова), О. О. Малишев (відп. секр.), А. Ю. Іванова, В. Є. Кириченко, Н. М. Крестовська, І. В. Музика, Є. В. Ромінський, О. Н. Ярмиш. Київ–Херсон, 2017. С. 186–199.*